

LC en recull força testimonis en docs. ross. des de 1348; el DAG. en dona exs. des de 1452 («una *jupa* d'estamenya blava» en inv. de Vilatoria), *AlcM* ja un de 1404, i hi ha una variant rossellonesa amb *x-* que pot ser deguda a un encreuament amb el fr. *chappe* 'capa'.²

L'ús de *jupa* ha perviscut fins avui dia, sobretot en cat. or. [Belv. «sagus»]; i com a cosa de dones, per a certs vestits a l'antiga, ho sentia molt a gent de cap a Girona devés els anys vint i trenta. Vegeu documentació en els DAG. i *AlcM* etc. Recordem també, entre altres, el fr. *jupes* 'faldilles', el cast. *chupa* (< arag., probablement) etc. Encara en el S. XVIII, almenys, s'aplicava a homes: «las calsetas de vellut, / la *jupa* de miya grana / ---» en el romanç del bandoler Pau Gilbert (mj. S. XVIII), «dels francesos que matavan - per 'quellas costas y plans, / partida de nostras tropas - de tresor s'han carregat: / de rellogtes y levitas, / també *jupas* de soldats» en un romanç dels fets de c. 1795 (recollit a Palaldà), MilàF (*Romllo.*, 124A., 96.8, i encara un altre després on també es parla de *jupes* militars). La *čúpa* és una peça de la indumentària típica de l'home a Bielsa (1965).

Tanmateix no hi ha dubte que, en català, han tingut una vida més ampla els derivats d'aquest mot, en -ó, o sigui *jupó* i encara més *gipó*. Trobem l'un i l'altre des de la fi del S. XIV; i com a vestidura de cristians, més aviat cavallers. De *jupó* dona quatre testimonis documentals del S. XV *AlcM*, començant per un de l'any 1400 (i un que ja seria del XIV); el DAG. en dona bastants del S. XV començant per «un *jupó* del defunt, cobert de drap de blanquet» en un inv. de Ribes de 1404.

Un document més: «un *jupó* de scarlata», Barcelona 1432 (*BABL* x, 278). També l'usa StVidentF, on per cert van *jupó* i *gipó* entremesclats com a variants de cosa i mot idèntics: «Aquest hom és Jesuchrist, Déus e hom, e --- pres nostra humanitat, no lexant la divinitat: axí com si hun hom havie hun bell *jupó* vestit, e per la pluja se abrigave hun manto de drap gros dessús, per cobrir lo *jupó* de seda bell, axí féu Jesuchrist; e direm *gipó* delicat a la divinitat --- e vestí's lo manto de drap gros, ço és la humanitat, per pluja de tribulacions ---» (*Serm.* II, 34.1ss.); i en altres passatges seus, *gipó*, així mateix com a vestidura rica: «una vegada ere un hom ric, qui havia or, argent --- e veus com anave vestit: a la carn de dins portave *bisso* --- una tela pus prima que tela de Rems --- açò ere la camisa; e après la camisa, lo *gipó* de porpra, e la cota axí mateix de porpra ---» (id. I, 266.14).

Jupó en BMetge: «Grans cerimònies has dit que serven les dones. --- Saps de qui pot hom bé dir axò? --- dels hòmens, qui en la vintena part de miya hora deurien ésser vestits --- e en botonar lo *jupó*, tirar les calces a vuit o deu parts, dreçar les polaines --- trigaran per espai de tres hores» (*Somni* IV, *NCL.*, 166.19). *Gipó*, Martorell: «lo *gipó* de brocat de fil de argent tirat, no portant res d'or perquè encara no era cavaller, sinó --- una corona d'or, molt rica e de gran stima», «primer de tots venien quatre patges de poca edat,

ab *gipons* tots de argenteria», «s'acorregué al guarda-braç dret e levà-lo-y del tot, ab molt cotó del *gipó*, que la punta de la lança se'n portà», «com los cavallers del camp veren los seus roçins solts, corrent, los uns amunt, los altres avall, exien de les tendes en camisa, altres en *gipons*, e tots staven desarmats», JoMartorell (Ag. I, 118, 194, 208; II, 96).

En els segles baixos i modernament la variant *jupó* va sortir d'ús, diferenciant-se del castellà (on *jubón* és tan clàssic); però *gipó* va restar vigorós entre nosaltres: el DAG. en dona força cites dels Ss. XV-XVIII, començant per un inv. mall. de 1417, i seguint amb molts del Princ. i de pertot. Sobretot antigament fou cosa d'homes i de dones; i de materials varis: «ROBES DE VESTIR: guarda-cos ---; *gipó*: thorax, -acis; *gipó* de lli o de llana: thorax lineus aut laneus; *gipó* senzillo --- *gipó* alforrat --- *gipó* encotonat ---»; «l'infant vos tindrà una estona / --- / Josep se'n posa a ballà - ab *jipó* y calsa closa; / la Mare de Déu li diu: - Josep vos heu tornat jove!» la vella nadala, que MilàF porta (recollit en el Penedès, *Romllo.*, 1882, 7.19, i ja en l'ed. de 1853). Com més s'avança més va quedant com a propi de les dones, i va caient en decadència en l'ús ciutadà; però no en el rural: «apropant-se al menut, ab lo *gipó* ja descordat, li llençà un dels pits a la boca», Pons Mass. (*Trascant p. l. S.*, 14). A la Vall Ferrera encara me'n parlaven força a Tor, si bé a Àreu ja feien constar que era peça de l'antiga indumentària local femenina (1932-3); eiv. «chambra» (PzCabr.).

Així com la forma amb *u* té gran extensió entre les llengües romàniques, la variant amb *i* ha restat com a pròpia del català, si bé en oc. antic coexisteixen *gipon* i *jupon* («courte jupe», *PDPF*); però encara que Mistral encapçala amb *jupoun* el seu article, exemplifica mitjançant formes amb *gi-*, no solament en gascò i llenguadocià sinó fins a Provença: gc. *jipoun*; «qu'un aukat e dous poul-d'indes / me soun gais dins le *jipoul*» en el tolosà Goudouli (primers del S. XVII) i «qu tiravo leis sabatoun, / qu lou *jipoun*, la camisol» en Claude Brueys, dels mateixos anys, fill d'Aisde-Provença; del femení *jupo* dona variant *jipo* en llgd. i del finès i *joupo* a l'Albigès. I si bé tant el francès (salvant algun cas rar de *gipon* en el S. XIV), com el castellà i l'italià tenen la forma amb *u*, no deixa d'haver-hi quelcom de l'altra en algun parlar d'Espanya i d'Itàlia.

A l'Alt Aragó: *čipón* a la Vall de Gistau és un cosset («Mieder», Krüger, *VKR* VIII, 327) i a Echo i Ansó coexistiren *chibón* i *chubón* segons Krüger (a Ansó jo vaig sentir que «llevan un *čubón*). Al basc va arribar *jipon* «chaqueta», propi de la Vall de Baztan, però degué estendre's més, car *jipoi* és «paliza» en guipuscoà [cf. el nostre *jaco* id.] (Mitxelena, *FonHiVca.*, 194), i -oi és l'evolució normal basca (si bé ja antiga) de -ONE.

A Itàlia hi ha algun representant espars però conspicu de la forma amb *i*. Carlo Porta, el poeta tan representatiu de les essències milaneses, usà un fem. *gippa*: *in gippa* «in panciotto, in maniche di camicia» (poema 64, v. 373);³ Bald. Olimpo da Sassoferato (costa adriàtica de les Marques) emprà *gippone* per *giubbone*